

KOMMENTAR

Mikael Kosk
är redaktör för Ekonomiska
samfundets tidskrift.

Nobelpristagaren visar hur lönegapet mellan kvinnor och män uppstår

Få forskare har gjort ett så enormt grävarbete med att vaska fram data ur tillgängliga källor som Claudia Goldin, mottagare av Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne 2023. Goldin har gått tillbaka ända till 1700-talet för att få fram uppgifter om hur kvinnor i USA yrkesarbetade innan industrialiseringen tog fart och efter att den gjorde det. ¹⁾ Bland annat har hon använt data från drygt 10 000 ensamstående familjeförsörjare i 1700-talets Philadelphia och kunnat visa att många ogifta kvinnor tog anställning i tillverkningsindustrin. Det kvinnliga yrkesarbetandet började överlag minska då industriarbetet inte gjorde det möjligt att arbeta från hemmet och kombinera arbete med familj.

Goldins tyngsta tegelsten är *Understanding the gender gap – an economic history of american women* från 1990. I detta forskningsarbete undersöker hon hur kvinnors ekonomiska ställning utvecklats under de senaste två hundra åren och visar att den varit en del av den ekonomiska utvecklingen på lång sikt. Kvinnor har alltid arbetat på olika sätt utöver hushålls-sysslor, även om de beskrivits som "fru" i folkräkningar. De har arbetat med sina makar i jordbruk och familjeföretag, inom industrin eller i hemmet med textilframställning eller me-

jerihantering. Goldin kom fram till att kvinnors sysselsättningsgrad i USA i slutet av 1800-talet var nästan tre gånger högre än vad som registrerades i folkräkningen.

Goldin visade att kvinnors deltagande på arbetsmarknaden i USA under den studerade tvåhundraårsperioden kunde beskrivas som en U-formad kurva. Under jordbrukssamhällets tid var rentav över hälften av de gifta kvinnorna i arbete medan andelen minskar då industrialiseringen framskrider under 1800-talet. Vågdamen nås i början av 1900-talet då de flesta kvinnor slutade arbeta då de gifte sig, enligt den tidens förväntningar. Andelen kvinnor som yrkesarbetar stiger sedan snabbt under 1900-talet i takt med att tjänstesamhället växer fram, möjligheterna till utbildning ökar kraftigt och, sist men inte minst, p-pillet introduceras.

Pillet resulterade i att kvinnor senarelade äktenskap och familjebildning. Det påverkade också yrkesvalet och ledde till att en allt större andel kvinnor började studera ämnen som ekonomi, juridik och medicin. I dag har kvinnor i västvärlden generellt sett en högre utbildningsnivå än män, men det betyder inte att lönegapet mellan kvinnor och män skulle ha försvunnit, även om det minskat kraftigt sedan 1970-ta-

FOTO: LEHTIKUVA

Claudia Goldin, professor i ekonomi vid Harvard-universitetet, har gjort ett enormt arbete med att ta reda på hur kvinnor i USA deltagit i arbetslivet sedan 1700-talet.

let. Det har skett även tidigare i historien – under den industriella revolutionen under första hälften av 1800-talet minskade lönegapet mellan könen markant.

Den främsta orsaken till att det fortfarande i dag finns stora löneskillnader mellan kvinnor och män med samma yrken är det första barnet, visar Goldin i sin omfattande forskning.

Modern lönesättning tenderar att gynna anställda med långa och oavbrutna arbetskarriärer, och sådana arbetsavtal premierar inte kvin-

nor som stannar hemma med sina barn för att sedan återvända till arbetslivet. Där förväntas de anställda vara ständigt tillgängliga och flexibla, och det går inte ihop med att kvinnor i allmänhet tar ett större ansvar än män för hemmet och barnomsorgen. Föräldraskapet är den viktigaste faktorn för att förklara inkomstskillnaderna mellan kvinnor och män i höginkomstländerna.

I dessa länder ligger lönegapet mellan tio och tjugoprocent, och det hjälper inte att det finns lagstiftning kring lika löner och att kvinnor generellt sett är mer utbildade än män. Löneskillnaderna är först små men för kvinnor som får barn sjunker inkomsterna direkt och når inte senare samma nivå som männens inkomster, trots att kvinnorna har samma utbildning och yrke.

En avgörande fråga är således på vilka villkor och med vilken flexibilitet kvinnor återgår till arbetsmarknaden efter barnafödande. En annan utslagsgivande sak är vad kvinnorna själva förväntar sig när de gör sina utbildningsval och planerar för sin yrkeskarriär och framtid.

”I dag har kvinnor i västvärlden generellt sett en högre utbildningsnivå än män, men det betyder inte att lönegapet mellan kvinnor och män skulle ha försvunnit, även om det minskat kraftigt sedan 1970-talet.”

För att hoppa från Claudia Goldins forskning om USA till förhållandena i Finland finns betydande skillnader. Socialförsäkringssystemen i Finland främjar jämställdhet, stöder föräldraskap och smörjer övergången mellan barnomsorg och arbetsliv. Kvinnors deltagande i arbetslivet nådde enligt Statistikcentralens uppgifter en historisk vändpunkt i augusti 2023: kvinnornas sysselsättningsgrad var 79,0 procent och männens 78,9 procent. ²⁾ I USA har kvinnors deltagande i arbetslivet mer eller mindre stått och stampat sedan 1980-talet.

Goldins forskning riktar sig i första hand in på hur ett lönegap uppstår mellan kvinnor och män inom samma bransch och på samma arbetsplats. Mycket har gjorts i Finland för att genom lagstiftning och med andra medel uppnå lönejämställdhet i relation till utbildning och arbetsuppgifter, och en del av vägen finns fortfarande kvar att gå.

Även i nordiska länder uppstår ett lönegap mellan kvinnor och män på grund av föräldraskap. ³⁾

Den stora strukturella skevheten på den finländska arbetsmarknaden är att det råder en så flagrant könssegregering, det vill säga att det finns branscher och yrken som till största delen lockar kvinnor och andra som drar män till sig. Dessutom är deltidsarbete vanligare bland kvinnor, ofta för att få arbete och barnomsorg att gå ihop.

År 2019 arbetade 80 procent av kvinnorna i en bransch med kvinnlig majoritet och 70 procent av männen i en bransch med manlig majoritet. Inom yrkesområden där det ungefär arbetar lika många män som kvinnor, 40–60 procent, är bara en tiondel av alla löntagare sysselsatta, och andelen har inte förändrats i högre grad under de senaste årtiondena. ⁴⁾

Det är inte svårt att gissa att vård, socialt arbete och skola hör till områdena med kvinnlig dominans, medan industriproduktion och tekniskt arbete överlag fortfarande har en starkt manlig prägel. Till de få branscher där en könsbalans någotsånär råder hör experter inom reklam och marknadsföring, processarbete inom livsmedelsindustri och lärare inom yrkesutbildning.

De kvinnligt dominerade branscherna har genomgående en lägre lönenivå än de företrädes-

vis manliga yrkena. Frågan som ofta ställs är om det har ett större värde att sköta maskiner än att vårda människor. Svaret är givetvis att så inte är fallet, men lösningen på problemet försvåras av vissa ekonomiska lagbundenheter.

Lönerna borde stiga då produktiviteten ökar, annars saknas ett centralt incitament för att utveckla produktionen och teknologin. Jobb med lägre produktivitet borde ersättas av jobb med högre produktivitet och lönenivå, annars saknas en motor för tillväxt. När företagens lönsamhet ökar borde det synas i lönerna.

Motsvarande löneökningar är svåra att göra i sektorer som inte utgår från värdeökning genom produktivitet (vilket inte betyder att produktiviteten skulle sakna relevans inom vård och utbildning). När lönerna betalas ur budgeterade medel med skattefinansiering är utrymmet för löneökningar utifrån produktivitet och lönsamhet begränsade.

I kollektivavtalet för kommun- och välfärdsbranschen 2022 görs ett försök att bryta mönstret. Avtalet innehåller en högre procentuell löneförhöjning än inom den privata sektorn, en engångsersättning och ett femårigt löneprogram. Det återstår att se om den aningen högre relativa lönenivån verkligen håller i längden, eller om exportsektorn kör förbi igen genom att jobben inom den stiger i värdekedjan. Ett löneprogram som automatiskt höjer den offentliga sektorns utgifter är i varje fall beroende av ekonomisk tillväxt och av att skatteintäkterna ökar.

Fotnoter

1) Se "Historien hjälper oss förstå könsskillnader på arbetsmarknaden", Ekonomipriset 2023, populärvetenskaplig information, <https://www.kva.se/nyheter/ekonomipriset-2023/>

2) Se "Antalet sysselsatta och arbetslösa fler i augusti 2023 än året innan", <https://www.stat.fi/sv/publikation/c189xiqz0tagw0bw0vz0tbnbz9>

3) Se Cecilia Blomsters (tidigare Borgman) artikel "Lönegapet och föräldraskapets roll" i Ekonomiska samfundets tidskrift 1/2020.

4) Se Tuija Koivunens artikel "Työn sitkeä segregaatio" i boken Työ elää, Gaudeamus 2023.